

Алена Калечыц

Алена Калечыц

Універсітэт імя Канстанціна Філософа ў Нітры

e-mail: kalechytsalena@gmail.com

З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай (ва ўмовах падрыхтоўкі спецыялістаў па праграме “Усходнеславянскія мовы і культуры” ва Універсітэце імя Канстанціна Філософа ў Нітры (Славакія))

Рэзюмэ

У артыкуле гаворыцца пра нюансы выкладання беларускай мовы як замежнай у славацкім моўным асяроддзі. Апісваецца праца са студэнтамі на занятках па разнастайных прадметах з цыклу беларусістыкі. Даюцца рэкамендацыі па выкарыстанні вучэбна-метадычных дапаможнікаў і падручнікаў у канкрэтных умовах падрыхтоўкі спецыялістаў. Прыводзіцца прыкладны тэматычны план факультатывых заняткаў па беларузнаўстве, разлічаны на цэлы навукальны год (2 аўдыторныя гадзіны на тыдзень).

Abstrakt

My Experience of Teaching Belarusian as a Foreign Language (within the Program East Slavic Languages and Cultures at Constantine the Philosopher University in Nitra, Slovakia)

The study addresses problems related to teaching Belarusian as a foreign language in the Slovak language context. Work with students in different classes within the Belarusian section of the program is described. Recommendations on how to use teaching aids and students' books within the mentioned program are given. A sample thematic plan for the whole academic year (2 x 45-minute sessions) containing optional subjects from the field of Belarusian studies is also provided.

Падрыхтоўка студэнтаў па спецыяльнасці “Усходнеславянскія мовы і культуры” ва Універсітэце Канстанціна Філософа ў Нітры ажыццяўляецца з 2010 – 2011 навукальнага года. Па вышэйназванай праграме яны атрым-

ліваюць ступень бакалаўра. Беларуская мова тут вывучаецца як трэцяя замежная мова. У выніку мяркуецца, што выпускнікі будуць ведаць беларускую мову на перадпараговым узроўні – А2, гэта значыць узроўні мінімальнай камунікатыўнай дастатковасці, або агульнага валодання мовай.

Так, у межах цыклу прадметаў па беларусістыцы славацкія студэнты знаёміліся з культурай Беларусі, яе рэаліямі і гісторыяй, літаратурай ад старажытнага перыяду да сучасных дзён, а таксама з сучаснай беларускай мовай, пачынаючы з уводна-фанетычнага курса, затым заняткаў размоўнай практыкі па асноўных, базавых тэмах, а пасля практычных заняткаў па беларускай мове, куды звычайна ўключаюцца некаторыя пытанні з раздзелаў лексікалогіі і граматыкі. Трэба яшчэ падкрэсліць, што зацікаўленыя студэнты вывучалі беларускія дысцыпліны з другога семестра першага года навучання, а канкрэтна – з лекцыйнага курса “Гісторыя і рэаліі Беларусі”. І толькі на другім годзе наведвання ўніверсітэта ажыццяўлялася непасрэднае знаёмства з уласна беларускай мовай, яе моўнымі асаблівасцямі.

Неабходна сказаць, што адразу славацкія студэнты сустракаліся з пэўнымі цяжкасцямі, якія звязаныя ў першую чаргу з блізкасцю славацкай мовы з усходнеславянскімі мовамі, а таксама з іх падабенствам у фанетычным, графічным, лексічным і граматычным ладзе. З аднаго боку, гэта аблягчала працэс паразумення выкладчыка – носьбіта мовы – са студэнтамі, а з другога боку – безумоўна, ускладняла, паколькі адбывалася змешванне моў, іх

З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай...

інтэрферэнцыя. Хутчэй за ўсё, на пачатку ў студэнтаў і выкладчыка ўзнікала несапраўднае адчуванне паразумення. Таму, каб яго пазбегнуць і разам з тым “прывучыць да чужой мовы”, выкарыстоўваўся сінтэз разнастайных метадаў навучання. Напрыклад, прамы і камунікатыўны метады навучання змешваліся і спалучаліся са свядома практычным. Гэта праяўлялася ў чытанні лекцый па-беларуску, а прэзентацый да іх з разнастайнымі каментарыямі (асноўнымі, ключавымі звесткамі), прапаноўваліся студэнтам на роднай мове. Вопыт паказаў, што гэты прыём з’яўляецца даволі эфектыўным, паколькі напачатку студэнты слухаюць аповед выкладчыка, размеркаваны па невялікіх блоках, потым чытаюць і разглядаюць прэзентацыйны матэрыял, прадстаўлены на славацкай мове, робяць яго канспект сабе ў спыткі, які потым выкарыстоўваюць падчас паўтарэння вывучанай тэмы дома. Такі выбар метадаў выкладання быў абумоўлены яшчэ і адсутнасцю спецыяльных вучэбна-метадычных дапаможнікаў па вышэйназваных прадметах і, зразумела, няведаннем славацкай мовы самім выкладчыкам. Толькі праз некалькі гадоў у славацкіх студэнтаў з’явілася магчымасць некаторага звесткі з беларускай гісторыі і культуры атрымаць з дапаможніка, напісанага ў 2014 годзе Соняй Своракавай, пад назвай “Усходнеславянскія культурныя штудыі” (*Východoeurópske kultúrne štúdiá*) [Svoraková 2014]. Наколькі нам вядома, ён карыстаўся вялікім пошптам сярод студэнтаў і аўтарка нават планавала дапрацоўку і перавыданне дадзенай працы.

Акрамя таго, часта на лекцыйных занятках практыкавалася праца з аўтэнтчнымі тэкстамі, да якіх распрацоўваліся беларуска-славацкія слоўнікі, дадаваліся каротчкія каментарыі на славацкай мове. Дзякуючы таму, што з кірылічнай графікай студэнты знаёміліся значна раней на занятках па рускай і ўкраінскай мовах, пачатковыя (першыя) звесткі па беларускім алфавіце яны атрымлівалі адразу, калі ўпершыню прыходзілі на заняткі з беларускага цыклу прадметаў. Асаблівасці беларускай графікі выяўляліся, як правіла, у параўнанні са славацкай мовай і іншымі ўсходнеславянскімі мовамі, пераважна з рускай. Таму перад праслухоўваннем лекцый часта праводзілася падрыхтоўчая работа: прапаноўваліся ўвазе студэнтаў разнастай-

ныя лінгвістычныя каментарыі, накіраваныя на аблягчэнне працэсу паразумення запланаванага матэрыялу. Адпаведна, забягаючы наперад, з першых заняткаў звярталася ўвага студэнтаў і на некаторыя адметнасці ў фанетычным ладазе беларускай мовы. Без гэтага яны б не змаглі правільна прачытаць надрукаваныя тэксты на замежнай мове. Такім чынам, славацкія студэнты адразу пачыналі слухаць беларускае маўленне, знаёміцца з лексічным ладам беларускай мовы, з яе фанетычнай і графічнай сістэмамі і чытаць невялікія тэксты па-беларуску. Аднак на вусныя пытанні або пісьмовыя тэсты-заданні студэнты на пачатку адказвалі па-славацку. Як відаць, мова пры такім падыходзе да выкладання робіцца не толькі сродкам далучэння да іншай культуры, але і прадметам і аб’ектам вывучэння на кожных занятках беларускамоўнага цыклу.

На занятках па культуры Беларусі выкарыстоўвалася падобная метадыка, толькі часцей мы ўжо працавалі з наглядным матэрыялам і відэазапісамі. Адначасова ў межах названай дысцыпліны студэнты вучыліся пісаць па-беларуску. Адсутнасць вучэбна-метадычных дапаможнікаў мы стараліся кампенсавать найбольш прыдатнымі для выкарыстання ў нашых умовах працамі, якія ўжо існуюць у навукова-метадычнай базе па беларускай гісторыі, мове, культуры і грамадазнаўстве. Так, на занятках па культуры Беларусі студэнты разглядалі, чыталі і запяўнялі асобныя раздзелы з рабочага спыткі, дадатку да падручніка “Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь”, з якім нашыя беларускія школьнікі працуюць у чацвёртым класе агульнаадукацыйнай школы. Паколькі да гэтага часу метадысты не склалі нічога падобнага для замежных студэнтаў, таму, зразумела, што трэба было набываць у беларускай кнігарні для кожнага студэнта названыя дапаможнікі. На наш погляд, найбольш удалым і прымальным для навучання ў дадзенай сітуацыі было вучэбнае выданне з тэматычнымі наклейкамі (4-е выданне, 2012 г.) [Дуда 2012]. Дысцыпліну “Культура Беларусі” замежныя студэнты вивучалі на другім годзе бакалаўрыяту, паралельна выкладаўся раздзел фанетыкі беларускай мовы. Як было адзначана вышэй, студэнты адначасова авалодвалі і навыкамі пісьмовага маўлення. Кантроль атрыманых ведаў ажыццяўляўся ў вы-

Алена Калечыц

глядзе тэстаў, куды была ўключаная серыя фотаздымкаў (або карцінак) на пэўную тэму, якія студэнты павінны былі падпісаць. Напрыклад, у шэраг ілюстрацый уключаліся выявы знакамітых дзеячаў беларускай культуры, помнікі архітэктуры і мастацтва, дзяржаўнай сімволікі і т. п. Як паказала практыка, гэта даволі складанае заданне для выканання, але вельмі, на нашу думку, эфектыўнае. Так, студэнты запаміналі помнікі архітэктуры і побыту, называлі асноўныя напрамкі, стылі, віды і жанры культуры, у тым ліку і традыцыйнага мастацтва беларусаў, іх асноўных дзеячаў, знакамітых асоб. Паглядзеўшы на карцінку, яны маглі яшчэ вызначыць час стварэння культурнай каштоўнасці, перыяд жыццядзейнасці выбітнага чалавека, назваць асноўныя, найцікавейшыя звесткі з яго біяграфіі, распавесці легенду пра стварэнне, напрыклад, Мінска, Брэста, Магілёва і іншых беларускіх гарадоў, мястэчак, асобных замкаў і паркаў і т. п.

Уводна-фанетычны курс, практычныя заняткі па развіцці вуснага і пісьмовага маўлення грунтаваліся на аснове вядомых вучэбна-метадычных дапаможнікаў Т. Р. Рамзы, Л. І. Сямешкі, а таксама прац Н. Б. Кісялёвай (цяпер Корунай). У якасці рабочых спыткаў, з якімі славацкія студэнты працавалі як на занятках, так і дома, самастойна, прапаноўваліся матэрыялы, выдадзеныя для беларускіх школьнікаў: “Беларуская мова. Спыткаў для замацавання ведаў. 1 клас” і “Беларуская мова. Спыткаў для замацавання ведаў. 2 клас” [Раманенка 2011, 2013]. У гэтых дапаможніках вучэбны матэрыял размешчаны тэматычна, падабраная лексіка, зразумела, найбольш часта ўжывальная. Наглядны ілюстрацыйны матэрыял спрыяў бесперакладной працы на занятках. Выкарыстанне такіх рабочых спыткаў дазваляла зацікавіць студэнтаў, разнастаіць, а таксама абагульніць, сістэматызаваць і замацаваць працу на занятках. Удасканаліць арфаэпічныя навывкі ў студэнтаў нам дапамагала развучванне беларускіх народных і аўтарскіх песень, напісаных на словы вядомых беларускіх пісьменнікаў. Мы іх спявалі на розных занятках. Гэтая праца, відаць па ўсім, таксама стымулявала і падтрымлівала зацікаўленасць маладых людзей у вывучэнні беларускай мовы. З мэтай паглыблення ведаў па марфалагічнай сістэме беларускай мовы ў 2013

годзе ў выдавецтве Універсітэта Канстанціна Філасафа ў Нітры выйшаў з друку вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў “Марфалогія беларускай мовы” [Калечыц, Коруна 2013]. У якасці ілюстрацыйнага матэрыялу для практыкаванняў там выкарыстаныя сказы з твораў мастацкай літаратуры, пераклад незразумелых слоў пададзены або непасрэдна пасля адпаведных лексем ці ўстойлівых выразаў у заданнях або пасля тэкстаў. Тэарэтычны матэрыял, як правіла, размешчаны ў табліцах. У якасці праверкі і кантролю ведаў з 2014 года на трэцім годзе навучання мы паспрабавалі выканаць тэсты па беларускай мове як замежнай, складзеныя аўтарскім калектывам выкладчыкаў беларускіх ВНУ. Зборнік тэстаў для ацэнкі ведаў пачатковага ўзроўню (агульнага валодання мовай) мае 5 субтэстаў па лексіцы і граматыцы, чытанні, пісьмовым маўленні, аўдыяванні і вусным маўленні. Трэба сказаць, што большасць студэнтаў справілася з прапанаванымі заданнямі. Аднак пры гэтым, зразумела, выявіліся недахопы і слабыя месцы ў навучанні. Думаецца, што з’яўленне новых вучэбна-метадычных дапаможнікаў па беларускай мове як замежнай дапаможа павысіць якасць навучання будучых студэнтаў.

Заняткі па беларускай літаратуры пачыналіся ў другім семестры другога курса і заканчваліся здачай экзамену па прадмеце ў зімовым семестры трэцяга года навучання. Мы са студэнтамі паспявалі разгледзець усе асноўныя перыяды з развіцця беларускай літаратуры, у тым ліку закраналі і праблемы сучаснай літаратуры (звярталіся да жанраў паэзіі, прозы і драматургіі), чыталі і слухалі класічныя творы, зразумела, невялікія па аб’ёме або ў скарочаным варыянце, у рэжыме анлайн глядзелі ўрыўкі са спектакляў, пастаўленых па творах беларускіх аўтараў. У якасці аб’екта даследавання некаторыя творы беларускай літаратуры былі ўзятыя для напісання бакалаўрскіх прац. Напрыклад, аналізаваліся студэнтамі нарыс У. Караткевіча “Зямля пад белымі крыламі”, аповесць “Чазенія”, мініяцюры Янкі Брыля, аповесць С. Алексіевіч “У вайны не жаночы твар”, беларуская народная казка “Піліпка” і некаторыя іншыя. Як відаць, практычна кожны год нехта са студэнтаў выбіраў для сваёй выпускной працы беларускамоўны матэрыял.

З досведу выкладання беларускай мовы як замежнай...

У канцы навучання студэнты павінны былі здаць дзяржаўны экзамен па беларускай мове, які складаўся з вуснай і пісьмовай частак. Пісьмовая частка ўключала ў сябе тэст па розных пытаннях з прадметаў: беларуская літаратура, культура Беларусі, гісторыя і рэаліі Беларусі, а таксама пераклад дзесяці асобных сказаў з беларускай мовы на славацкую (родную) мову. Вусная частка ўяўляла з сябе чытанне урывку з пэўнага тэксту, пасля якога былі сфармуляваныя пытанні, на якія студэнты павінны былі адказаць або спісла перадаць змест тэксту. У выніку выстаўлялася адна агульная адзнака.

Той студэнт, які працягваў навучанне ў магістратуры (сярод прапанаваных спецыяльнасцяў няма праграмы “Усходнеславянскія мовы і культуры”), мог сабе выбраць з шэрагу прадметаў з катэгорыі “на выбар” факультатыву па беларускай мове, куды звычайна запісваліся студэнты, якія закончылі вышэйназваны курс. Аднак у лік зацікаўленых трапляліся студэнты з іншых спецыяльнасцяў, для якіх беларуская мова была невядомая. Так, на факультатывных занятках мы, у першую чаргу, стараліся паглыбіць і пашырыць веды студэнтаў з гісторыі і рэалій, культуры, а часам і беларускай літаратуры (па просьбах студэнтаў). Такім чынам, план факультатывных заняткаў выглядаў, прыкладна, так:

Беларуская мова (факультатыву)

Тэматычны план заняткаў

для студэнтаў-магістрантаў

на 2014 – 2015 навучальны год

1. Прырода Беларусі.
2. Народнае мастацтва Беларусі.
3. Славутыя людзі Беларусі.
4. Асаблівасці беларускіх казак.
5. Нацыянальная кухня беларусаў.
6. Беларускія вёска і горад.
7. Моладзевыя групы і субкультуры.
8. Музыка беларускіх кампазітараў і сучасных фолк-груп.

9. Сучасныя турыстычныя аб’екты Беларусі.
10. Спорт у Беларусі.
11. Сучасны беларускі тэатр.
12. Праклёны як этналінгвістычны феномен.
13. Маральныя каштоўнасці беларусаў.
14. Раство і Новы год у Беларусі. Каляды і калядныя песні.
15. Масленіца. Святкаванне Масленіцы ў Беларусі.
16. Значэнне посту ў жыцці беларусаў. Понныя беларускія стравы.
17. Сучаснае жыццё беларусаў: клопаты, праблемы, перспектывы.
18. Творцаць Алеся Камоцкага. Беларускія пераспевы.
19. Развіццё і станаўленне беларускіх “Харошак”.
20. Праваслаўная Пасха.
21. Радаўніца і Дзяды ў Беларусі.
22. Сучасны адукацыйны працэс у Беларусі: стан, праблемы, перспектывы.
23. Вывучэнне беларускай мовы як замежнай.
24. Незнаёмыя турыстычныя аб’екты Беларусі.
25. Традыцыі святкавання Купалля ў Беларусі.

Варта сказаць, што тыя студэнты, якія толькі пачыналі знаёміцца з беларускай мовай і яе культурай, да канца першага семестра фактычна ўсё разумелі, пра што гаварылася на занятках, маглі чытаць па-беларуску і даць кароткі адказ на якое-небудзь нескладанае пытанне. Такім чынам, навучальныя заняткі будаваліся так, што мы паспявалі на іх выканаць практыкаванні на ўсе віды маўленчай дзейнасці: аўдыяванне, чытанне, гаварэнне і пісьмо.

Сённяшнія студэнты займаюцца па змененай праграме. У яе не ўключаныя асобныя заняткі па літаратуры. З мінулага навучальнага года адмененыя і дзяржаўныя экзамены за курс бакалаўрыяту. Нашы будучыя выпускнікі павінны толькі напісаць і абараніць выпускную пра-

Алена Калечыц

цу. Мяркую, што такія змены не паспрыяюць ні павышэнню якасці адукацыі, ні паліпшэнню становішча ў атрыманні кваліфікаваных спецыялістаў.

Літаратура

Дуда М., 2012, Чалавек і свет. Мая Радзіма – Беларусь, 4 клас. Рабочы сшытак: дапаможнік для вучняў устаноў агульнай сярэдняй адукацыі з бел. і рус. мовамі навучання, Мінск.

Калечыц А., Корына Н., 2013, Марфалогія беларускай мовы: вучэбна-метадычны дапаможнік для славацкіх студэнтаў, Нітра.

Раманенка В., 2011, Беларуская мова: сшытак для замацавання ведаў: 1 клас, Мінск.

Раманенка В., 2013, Беларуская мова: сшытак для замацавання ведаў: 2 клас, Мінск.

Svoraková S., 2014, Východoeurópske kultúrne štúdiá: vybrane kapitoly z dejín a kultúry Bieloruska a Ukrajiny, Banská Bystrica.